

ניצחון השפיות

מאת חדוה גלילי

למעלה מתשע שנים חיכתה מיה קוד לפסק-הדין הזה, אבל כשסוף סוף ניתן- היא לא היתה שם כדי להתבשר על כך אישית. בדיוק באותו יום היו עיצומים בבתי-המשפט. כשחברים החלו להתקשר כדי לברך, לקח לה זמן להבין על מה הם מדברים. רק למחרת קראתי בעיתון שזכיתי במשפט נגד הפסיכיאטר שהמליץ לאשפז אותי, " היא מספרת ומצביעה על ערימת מסמכים וגזירי עיתון מצהיבים, המגוללים סיפור קפקאי מדהים". אני שמחה שהצלחתי, " היא אומרת באנחת הקלה", אם כי מבחינתי, הניצחון הגיע באיחור. אני גם שמחה שלא נשברתי. אחרים היו נשברים מזמן."

מיה קוד (52) עלתה לכותרות בשנת 1985 כשחשפה מעשי הונאה, מעילה ומירמה במקום עבודתה- סניף "תנובה" בשוק הסיטונאי בתל אביב.

בעקבות זאת קבע פסיכיאטר מוסמך שהיא חולת נפש- מבלי שבדק אותה. קוד לא ויתרה ויצאה למאבק ארוך ומתיש על כבודה ושפיותה.

מאבקה זכה בשעתו לסיקור נרחב בעיתונים. הכותרות מדברות בעד עצמן: "איך להפוך חושפת שחיתות למשוגעת", הכבוד האבוד של מיה קוד", "פסיכיאטר בשלט רחוק" וכך הלאה. אני לא אוהבת לדבר על מנצחים ומנוצחים, " היא אומרת", אבל יש אנשים שחייבים להיות אחראים על מעשיהם. במיוחד רופאים ופסיכיאטרים, שבידם הופקדה אחריות עצומה. פסיכיאטר מסוגל להרוס בהבל פיו קריירה וחיים של בני-אדם. לי הוא הרס את הקריירה. אחרים, אם היו מקבלים חוות-דעת כמו זו שהוא כתב עלי, היו אולי בורחים מהארץ. אני החלטתי להילחם. מה לעשות, אני משוגעת עם דיפלומה, " היא צוחקת". לפחות הייתי כזו עד פסק-הדין."

מיה קוד התקבלה לעבודה ב"תנובה" בשנת '74 תחילה כפקידה ובהמשך כמזכירת הגזבר בסניף "תנובה" בשוק הסיטונאי בתל-אביב. בזכות עירנותה עלתה על סדרה של מעשי הונאה ומעילה, המחאות של לקוחות גדולים שפשוט "נעלמו", והחליטה להוקיע את העבריינים. היא דיווחה להנהלה, אך כשנוכחה שלא מתייחסים לתלונותיה, העבירה לידי המשטרה את הראיות שהיו בידה. נפתחה חקירה פלילית, שהביאה להרשעתם של שלושה עובדים בגניבת רבבות דולרים. אולם במקום צל"ש על העירנות שגילתה, קיבלה קוד מכתב פיטורים, ונקלעה בעל כורחה לפרשה שכמעט הרסה את חייה.

בניסיון לבטל את פיטוריה השרירותיים, פנתה קוד לוועדת הביקורת של ההסתדרות. ההלם הראשון ניחת עליה בדיון בוועדת הביור: נציג "תנובה", עו"ד שאול פלס, הציג חוות דעת של הפסיכיאטר ד"ר משה אבנון, לפיה מיה קוד היא חולה נפש.

קביעתו של ד"ר אבנון הסתמכה על מסמכים רפואיים שהוצאו מתיקה הרפואי באמצעות חברת חקירות, שאת שירותיה שכרה "תנובה" למטרה זו. המסמכים נמסרו לעיונו של ד"ר אבנון, אז מנהל המוסד לחולי נפש "שער מנשה" וסגן הפסיכיאטר המחוזי של חיפה, לצורך חוות-דעת מקצועית. ד"ר אבנון לא טרח לבדוק את מיה קוד, ומעולם גם לא נפגש איתה. כל זה לא מנע ממנו להגיש חוות-דעת מרשיעה, שרק בנס לא הסתיימה באשפוזה הכפוי של קוד.

מכבש של איומים והפחדות

ד"ר אבנון ידע כי חוות-הדעת נועדה לשמש את "תנובה" במאבקה נגד התובעת, ולדברי השופט שהרשיעו, פעל על-פי האינטרסים של החברה כשכתב: " מדי פעם היא נכנסת למצבים פסיכוטיים, כאשר הקשר שלה עם המציאות מנותק כמעט לחלוטין היא מאמינה בצדקתה ובמחשבותיה הדמיוניות ולכן משתמשת בכל האמצעים העומדים לרשותה להוכיח את עצמה. לשם כך היא מפורת מכתבים

לכל מיני גורמים, מפיצה שמועות, צוברת 'הוכחות' וכדומה אני חוזר וקובע כי המתלוננת חולה בצורה רצינית, אינה מבדילה בין הדמיון והמציאות ולכן אינה מבינה את משמעותה והתנהגותה. ההתנהגות היא תוצאה ישירה של מחלתה ואין לה קשר עם המציאות. " עוד ידע ד"ר אבנון לאבחן, מבלי שבדק את התובעת, כי "היא סובלת מסכיזופרניה פרנואידיית וזקוקה לטיפול וכנראה גם לאשפוז."

קוד לא מיהרה להתאשפז, אלא פתחה במערכה משפטית וציבורית. מכבש האיזונים וההפחדות שהופעל עליה, רק חיזק את אמונתה בצדקת מאבקה. באמצעות המשפטן פרופ' קנת מן, תבעה את ד"ר אבנון על הפרת סודיות רפואית ועל הגשת חוות דעת פסיכיאטרית בלי שפגש אותה מעולם.

תשע שנים לקח לבית-משפט השלום בחיפה להכריע בתביעה. בחודש שעבר ניתן פסק-הדין: הפסיכיאטר חויב לשלם למיה קוד פיצויים בסך 10 אלף שקל.

בנימוקיו לפסק-הדין קובע שופט השלום החיפאי, אבידן גלובינסקי, כי התנהגותו של מומחה חרגה מהתנהגות סבירה, וכי "בקובעו קביעה כה נחרצת, אין עוררין כי היתה עליו חובה לבדוק את התובעת בטרם יחרוץ את גורלה."

מיה קוד אמנם חתמה על כתב ויתור על סודיות רפואית, כאשר התקבלה לעבודתה, "אך כתב הויתור מתייחס להסכמת התובעת למסור מידע רפואי על עצמה, רק לרופא המוסד או לבא-כוחו, " ציין השופט". הואיל והשימוש במסמכים הרפואיים לא נעשה על-פי בקשתה, כי אם על-פי בקשת מי שהינו בבחינת 'יריב', היה על הפסיכיאטר לנהוג משנה זהירות."

" הייתי בטוחה שמישהו התבלבל" קבענו להפגש בביתה באחת משכונותיה של דרום תל-אביב. דירה מרוהטת בצניעות, שאחד מחדריה משמש היום כמשרד של עמותת "עוגן", אותה הקימה קוד "לעקירת השחיתות במגזר העסקי והציבורי בישראל."

מצוידת במסמכים ועם מטען של זהירות, היא מבקשת ממני להציג בפניה תעודת עיתונאי. היא מודדת אותי שוב ושוב, ונדמה כי חשדנותה לא נמוגה גם כעבור שעותיים של ראיון.

" אל תשכחי שהייתי תחת מעקב של שתי חברות חקירות, " היא מסבירה". מאיפה לי לדעת שאת לא נשלחת אלי על-ידי חברת חקירות? ומה אם הפסיכיאטר מנסה לטמון לי מלכודת? אני לא חשדנית, אבל אני חייבת להיות זהירה."

מה את מרגישה היום? היום אני מרשה לעצמי לצחוק, אבל תאמיני לי שבאותם ימים זה היה מאוד מפחיד. צילמתי את חומר הראיות ורצתי עם זה למועצת הפועלים. ומה הם אמרו לי? תשמעי, מיה, את רווקה וזקוקה לגבר. ' כאילו שאם היה לי גבר, הם היו מפסיקים לגנוב."

מיה קוד, בוגרת האוניברסיטה העברית, תואר ראשון בהיסטוריה ובצרפתית, עלתה ארצה מרומניה. אמה נפטרה מסרטן כשהיתה בת 13". מותה השפיע עלי בצורה קשה. הייתי בת יחידה. נתנו לי כמה ימים כדורי הרגעה. אחר כך קצת הידרדרתי בלימודים. אבא אמנם טיפל בי, אבל אבא זה לא אמא."

היא מעולם לא נישאה, ורווקותה סיפקה לה עילה מפוקפקת לאבחון הפסיכיאטרי. "היום קשה לי לקבוע אם נשארתי רווקה מתוך בחירה. פשוט, לא התחתנתי מכל מיני סיבות."

מה עבר לך בראש כששמעת את חוות-הדעת? "בקריאה הראשונה הייתי בטוחה שמישהו התבלבל בתיק. דבר כזה יכול בקלות לשבור בן-אדם. קשה להאמין שאיש-מקצוע היה מסוגל לכתוב חוות-דעת כל כך איזומה, מבלי שבכלל שוחח איתי."

עברת אי-פעם טיפול פסיכיאטרי?
"מעולם לא אושפזתי במוסד לחולי נפש, אם לזה את מתכוונת. אחרי שהתקבלתי לעבודה בגזברות 'תנובה', הייתי תקופה מסויימת בטיפול נפשי, אבל בגלל בעיות של דיאטה. לאחר שחשפתי את המעילה, התנהל נגדי מסע הכפשות והאשמות, שגרם לי הלם. הייתי בשלוש פגישות עם הפסיכיאטר, אבל מכאן ועד טיפול פסיכיאטרי ממושך ובעיות נפשיות, המרחק גדול. מצבי הנפשי יציב ביותר. בכל מקרה, חשוב לזכור שהחשדות שלי היו מבוססים. עובדה שהאשמים הורשעו בדין."

אבל את נפלטת החוצה, אמנם עם פיצויי פיטורים. האם הצלחת למצוא עבודה?
"היה לי די קשה למצוא עבודה. אני זוכרת שפניתי למשרד נסיעות בבקשך עבודה. כשסיפרתי להם שחשפתי אי-סדרים, הם כמעט תלשו לי מהיד את השאלון. מנהלים לא אוהבים עובדים שחושפים שחיתויות, אבל זאת הבעיה שלהם. אולי למעסיקים שאליהם פניתי היה מה להסתיר."

"בסופו של דבר הסתדרתי, אם כי זה הלך לי קצת קשה יותר מלאחרים. עבדתי במספר מקומות, בחברת אלקטרוניקה, בספריה למשפטים של אוניברסיטת תל-אביב והיום אני עובדת בהוצאה לאור."

לא גיבורה, לא קורבן
באחת מהפגנות היחיד שקיימה בחזית בית הוועד הפועל של ההסתדרות ומול משרדי מפלגת העבודה ברחוב הירקון, פגשה מיה שותפים לצרה, חושפי שחיתויות שבדומה לה פוטרו מעבודתם. מאוחר יותר הקימה את עמותת "עוגן", ששמה לעצמה מטרה לעקור שחיתויות במגזר העסקי והציבורי בישראל.

העמותה פועלת בתקציב נמוך מדירתה הצנועה של קוד. בפברואר '97 הועבר בכנסת חוק הגנה על עובדים שהעמותה יזמה. והם כבר מקדמים עוד שתי הצעות חוק. כיום מונה העמותה כ-300 פעילים, חברים, אוהדים ותומכים.

מה הניע אותך, מאין שאבת כוחות?
"הרצון לנצח, רצון שהיום, אחרי כל השנים האלה, ולמרות שניצחתי גם את 'תנובה' וגם את הפסיכיאטר, אני לא בטוחה שיש לי."

לא חששת שתידבק בך סטיגמה של לא-נורמלית?
"גם אם זה היה קורה, אז מה? גם מחלת נפש היא בסך-הכל מחלה. אני לא מאמינה בכל הסיפורים האלה של סטיגמה. לא שיחקתי את המסכנה, ובמשך תקופה ארוכה גם סירבתי לקבל דמי אבטלה."

האם החברה הקרובה אלייך התייחסה בחשדנות?
"לא הרגשתי שום חרם או נידוי חברתי."

אילו ניתן לך להחזיר את הגלגל אחורנית, היית פועלת באותה דרך?
"כן, אם כי בצורה מתוחכמת יותר, מבלי לחשוף את זהותי בשלב כל-כך מוקדם. אני ממליצה לכל עובד המגלה שחיתות במקום עבודתו, לא להסס ולהתלונן. בן-אדם צריך להיות שלם עם עצמו. אני שלמה ומרגישה טוב עם מה שעשיתי."

והחברים?
"חברים אמיתיים נבחרים בזמנים קשים. חלק קטן מהחברים שלי ניתקו מגע אחרי שהחלו הפרסומים סביבי. לא רצו להיות נגועים. אבל רובם נשארו. אחרי שנקבע רשמית שאני נורמלית לחלוטין, הם ניסו לחדש איתי את הקשר, אבל אני כבר לא הייתי מעוניינת. את יודעת שאחרי שניצחתי את 'תנובה' בבית-הדין לעבודה, הריעו לי ברחוב?"

מדמות אלמונית הפכת לאשה שמוזהים אותה ברחוב.
"פרסום יכול לעזור ופרסום יכול גם להזיק. הצטערתי שכל זה קרה. אני מצטערת על הפסיכיאטר שהפר את שבועת הרופאים."

איך היית מגדירה את עצמך, גיבורה או קורבן?
"אני לא גיבורה, לא קורבן. אני אשה מבוגרת ששולטת על חייה ומנסה לקדם את האידיאלים והמטרות שלה. אני חושבת שעשיתי מה שהייתי צריכה לעשות."

מה השתנה בחייך מאז שהתפוצצה הפרשה?
"הם נעשו הרבה יותר מעניינים. אני נוסעת לחו"ל, אני מארגנת מסיבות בבתי-קפה ואני עסוקה מאוד בקידום מאבקה של עמותת 'עוגן'. הצלחנו להעביר חוק בכנסת. שתי הצעות חוק ארוחות נמצאות עכשיו בהליכי אישור. הצלחנו לעזור לאנשים, לתת תמיכה משפטית ומוסרית."

יש דבר שעליו את מצטערת?
"אני לא מצטערת על דברים שעשיתי, ואני לא מצטערת על דברים שלא עשיתי."

איך את, בכל זאת, מסכמת את התקופה?
"הייתי מעדיפה שכל הפרשה לא היתה מתרחשת מלכתחילה, ושבישראל לא היו קורים דברים כמו שקרו במדינות קומוניסטיות."

שר הבריאות הישעה את ד"ר אבנון

שר הבריאות דאז, מרדכי גור, הגיש קובלנה נגד ד"ר משה אבנון על חוות-הדעת שהסתמכה על מסמכים ישנים, מבלי שביקש או קיבל ממיה קוד ויתור על סודיות רפואית, ומבלי שבדק ביסודיות לאיזו מטרה נועדה חוות-הדעת.

בעקבות מקרה נוסף שבו בדק ד"ר אבנון אדם בריא לחלוטין וקבע כי הוא חולה באלצהיימר, הורה ד"ר אפרים סנה, שנתמנה לשר הבריאות אחרי מותו של גור, להשעות את רישיון הרופא של אבנון (שעתר על כך לבג"ץ).

פנינו לביתו של ד"ר אבנון וביקשנו תגובה. אשתו הודיעה שהוא אינו בביתו ובכל מקרה, אין לו כל כוונה להגיב. הוא אחרי התקף לב, "אמרה". היום הוא בפנסיה. הנושא כואב לו והוא לא יהיה מוכן לדבר.

מאוחר יותר, הצלחנו ליצור קשר עם אבנון עצמו, היום בן 61 הוא היה מוכן לומר כי יצא לפני כשנה לפנסיה מוקדמת, אך לפרשה עצמה סירב להתייחס.

"פסק-הדין, הישג חשוב"

המשפטן פרופ' קנת מן, שסייע למיה קוך בתביעה נגד הפסיכיאטר ד"ר משה אבנון: "פסק-הדין שהרשיע את הפסיכיאטר מהווה הישג חשוב ביותר. יש בו קביעה של נורמה משפטית חשובה לכלל הציבור. מבחינה זו, פסק-הדין עשוי להשפיע בצורה חיובית על הנוהל הקיים בתחום מתן חוות-דעת רפואיות בכלל."